
 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2023-2-135-140>

 <https://orcid.org/0000-0002-5424-8234>

КУЗЬМЕНКО Василь Васильович

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки й менеджменту освіти,
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
e-mail: kuzmenkovasiliy@gmail.com

УДК [373.3/.5.091.113:005.963]:159.9(477)(043)

**ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ПРОФЕСІЙНОГО
РОЗВИТКУ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ:
СУЧАСНИЙ АСПЕКТ**

Проаналізовано різні наукові погляди щодо проблеми професійного розвитку керівника закладу загальної середньої освіти як менеджера освітньої організації. З'ясовано змістове наповнення та уточнено сутність поняття «професійний розвиток керівника закладу загальної середньої освіти». Проведена робота дає підстави стверджувати, що професійний розвиток керівника закладу загальної середньої освіти може трактуватися як організоване, цілеспрямоване та безперервне удосконалення професійних компетентностей керівника в процесі післядипломної педагогічної освіти. Тобто це процес набуття керівником кількісних та якісних показників професіоналізму.

Вивчено наукові погляди дослідників на післядипломну педагогічну освіту. Проведено аналіз таких ключових компонентів професійного

становлення керівника закладу загальної середньої освіти як «професіоналізація» та «професіоналізм».

Досліджено взаємозв'язок між розвитком професійних та особистих компетентностей керівника закладу загальної середньої освіти з зростанням рівня його професіоналізму у вирішенні професійних завдань. Визначено, що професіоналізм є результатом професійного розвитку керівника закладу загальної середньої освіти.

Окреслено сучасний стан післядипломної педагогічної освіти як середовища для професійного розвитку керівних педагогічних кадрів, зокрема і в умовах ведення активних бойових дій та тимчасової окупації українських територій агресором (російською федерацією). З'ясовано, що в умовах воєнного стану більшої актуально-

сті в організації процесу післядипломної освіти педагогічних працівників набувають дистанційні форми навчання, що обумовлено як необхідністю збереження неперервності професійного розвитку педагогічних працівників, так і неможливістю організації інших форм навчання. Намічено перспективи подальших наукових розробок.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що післядипломна педагогічна освіта покликана забезпечувати реалізацію державної політики з інноваційного розвитку системи освіти через ознайомлення педагогічної спільноти з освітніми інноваціями, наукового супроводу їх впровадження та залученням педагогічних працівників, в першу чергу керівників закладів освіти до активної участі в інноваційних процесах.

Питання створення сприятливого середовища для професійного розвитку керівника закладу загальної середньої освіти в системі післядипломної освіти залишається актуальним і потребує подальших наукових розробок.

Ключові слова: професійний розвиток; керівник освітнього закладу, заклад загальної середньої освіти, професіоналізація, професіоналізм, професійна компетентність.

Постановка проблеми. В умовах світової пандемії Covid-19 та широкомасштабної агресії російської федерації на Україну заклади загальної середньої освіти постали перед новими викликами вирішення яких потребує пошуку ефективних управлінських рішень щодо підвищення та збереження якості освіти, забезпечення доступу здобувачів до освітніх послуг, модернізації змісту освіти відповідно до вимог сьогодення.

Не можна заперечувати той факт, що якісне виконання своїх обов'язків керівником школи, залежить від рівня його професіоналізму, що впливає на ефективну діяльність закладу освіти і тим самим забезпечує високий рівень розвитку молоді.

На ефективність професійної діяльності керівника закладу освіти впливає рівень сформованості професійних компетентностей та їх розвиток у відповідності до змін, що відбуваються в освітній галузі. Створення середовища для неперервної зростання рівня професійних компетентностей керівників шкіл є одним із завдань системи післядипломної освіти.

Таким чином післядипломна освіта керівників закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) на сьогодні має забезпечувати професійний розвиток керівних педагогічних кадрів, зростання рівня їх професіоналізму та професійних компетентностей, забезпечувати потреби системи ЗЗСО у кваліфікованих керівниках, здатних якісно

та відповідально виконувати свої функціональні обов'язки.

В умовах пошуку ефективних шляхів управління школою актуалізується питання професійного розвитку їх керівників, як управлінців-професіоналів, в системі післядипломної педагогічної освіти.

З огляду на це актуалізується питання різнобічного погляду на післядипломну педагогічну освіту як середовище для професійного розвитку керівників ЗЗСО.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання післядипломної освіти, в історичному та сучасному контекстах вивчались такими дослідниками и, як В. Андрущенко, Н. Білик, С. Зінченко, І. Зязюн, В. Кремень, А. Лук'янова, С. Ніколаєнко, Н. Ничкало, О. Огієнко, С. Сисоєва, А. Сігаєва, Т. Сорочан, та ін. Дослідженню проблеми професійного розвитку керівників закладів загальної середньої освіти приділяла увагу В. Бобир, О. Бондарчук, А. Карамушка, В. Маслов, Ю. Молчанова, В. Олійник, Т. Сорочан та ін.

Мета статті – з'ясувати сутність післядипломної педагогічної освіти в умовах сьогодення як середовища для професійного розвитку керівників закладів загальної середньої освіти, уточнити деякі специфічні особливості професійного розвитку керівника закладу загальної середньої освіти під час військового стану в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом всього життя кожна людина набуває нові знання. У процесі професійної діяльності виникає необхідність у підтриманні в актуальному стані набутих на етапі здобуття освіти знань та отриманні нових фахових відомостей та навичок, а при певних потребах може виникнути необхідність у оволодінні новими знаннями з суміжних професій. Педагогічний працівник в цьому сенсі не є виключенням і процес професійного удосконалення не обмежується періодом здобуття освіти в університеті, а триває протягом усього періоду професійної діяльності.

Як визначено у статті 54 Закону України «Про освіту» «кожен педагогічний, науково-педагогічний та науковий працівник зобов'язаний підвищувати свій професійний і загальнокультурний рівні, педагогічну майстерність, підвищувати кваліфікацію тобто набувати нові та вдосконалювати раніше набуті компетентності в межах своєї професійної діяльності або галузі знань» [1].

Концепція розвитку педагогічної освіти затверджена наказом Міністерства освіти і науки від 16.07.2018 №776 передбачає, що

«конкурентоспроможність педагогічного працівника визначається його професіоналізмом, залежить від рівня кваліфікації, досвіду педагогічної діяльності, майстерності, наявності професійно значущих якостей, зокрема мобільності, особистої відповідальності за власний неперервний професійний розвиток, налаштованості на сприйняття нового, здатності до особистого творчого розвитку, інноваційних пошуків і відкриттів» [2]. Основною траєкторією підготовки менеджерів для закладів освіти є їх професійний та особистісний розвиток, через здобуття додаткової формальної освіти або підвищення кваліфікації за напрямом «Управління та адміністрування» [2].

Допомогти вирішити питання професійного розвитку педагогічного працівника покликана післядипломна педагогічна освіта, яку слід розглядати як систему підвищення кваліфікації та перепідготовки вже дипломованих фахівців протягом їх професійної діяльності.

Законодавство України трактує післядипломну освіту «...як спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду» [3].

В педагогічній науці існує велика кількість трактувань поняття «післядипломна освіта», дякуючи яким можна сформулювати уявлення про цей педагогічний процес. Так І. Жорова вважає післядипломну освіту галуззю освіти фахівців у середовищі якої відбувається їх неперервний професійний розвиток відповідно до суспільних запитів, вимог державної освітньої політики й індивідуальних освітніх потреб [4, с. 13].

На думку М. Романенко «післядипломна педагогічна освіта - це освіта дорослих, навчання та розвиток фахівців з приведення їхнього професійного рівня кваліфікації у відповідність до світових стандартів, вимог часу, особистісних та виробничих потреб, удосконалення їх наукового та загальнокультурного рівня, стимулювання та розвиток творчого і духовного потенціалу особистості» [5, с. 8].

Головною ціллю післядипломної педагогічної освіти на думку В. Швидуна є розвиток професійних компетентностей особистості з метою адекватного застосування інноваційних педагогічних принципів і технологій відповідно до вимог сучасності [6, с. 95].

Отже, можемо констатувати, що післядипломна освіта керівників закладів загальної освіти передбачає створення відповідного освітнього середовища в якому від-

бувається професійний розвиток керівника, удосконалення набутих ним на попередніх етапах освіти та набуття нових професійних компетентностей у відповідності до потреб сучасної української школи, національних та світових стандартів.

У професійному стандарті за професією керівник (директор) закладу загальної середньої освіти визначено коло професійних компетентностей якими має володіти керівник закладу загальної середньої освіти для здійснення ефективної професійної діяльності на посаді [7].

А отже досліджуючи питання професійного розвитку керівника закладу освіти не можна оминати питання щодо з'ясування сутності поняття професійна компетентність.

На думку Т. Ціпан розвиток професійної компетентності педагога залежить від нього особисто, оскільки саме він усвідомлено регулює стандарти своєї поведінки на основі вже набутого педагогічного досвіду [8, с. 180].

В нашому дослідженні професійну компетентність керівника закладу загальної середньої освіти розуміємо як елемент готовності до успішної професійної діяльності з управління закладом освіти на основі поєднання набору особистісних та професійних якостей.

З'ясовуючи сутність феномену професійного розвитку керівника закладу загальної середньої освіти зосередимо увагу на поняттях професіоналізація та професіоналізм які є ключовими в компонентах дефініції «професійний розвиток».

Проведеним аналізом наукових праць та нормативно-правових актів можемо зазначити, що професійний розвиток керівника закладу загальної середньої освіти може трактуватися як організований безперервний та цілеспрямований процес професіоналізації особистості.

На думку І. Зязюна професіоналізм є інтегральною сукупністю індивідуальних, особистісних та суб'єктивно-діяльнісних якостей, що дають можливість максимально успішно розв'язувати типові для професійної діяльності завдання [9, с.63].

Т. Сорочан вважає, що «професіоналізм – поєднання професійної культури та професійної самосвідомості, що дозволяє керівнику на високому рівні здійснювати професійну діяльність» [10, с.12].

В свою чергу на думку П. Олешко змістова сутність професіоналізму керівника виявляється у таких компетенціях: «функціональна (відтворення традиційного управлінського циклу та володіння вміннями здійснювати управлінські функції); соціально-економічна (означає управління

підприємством в умовах складних економічних перетворень, оволодіння основами менеджменту і маркетингу); інноваційна (спрямована на розвиток підприємства шляхом опанування інновацій)» [11, с.89].

Отже, професіоналізм – це якісна характеристика, якою вимірюються професійні компетентності, наявність знань, навичок і вмінь, для вирішення професійних завдань, що дозволяє ефективно виконувати посадові обов'язки з високою продуктивністю. Професіоналізм є результатом професійного розвитку керівника закладу загальної середньої освіти.

Таким чином професійний розвиток керівника закладу загальної середньої освіти визначаємо як організоване, цілеспрямоване та безперервне удосконалення професійних компетентностей керівника в процесі післядипломної педагогічної освіти.

Набуті суспільні знання крізь призму світосприйняття конкретної особистості, трансформуються у процес впровадження суспільного досвіду в практику. Цей процес носить індивідуальний характер та проходить випробовування часом і практикою, поширюючись набуває статус суспільного чим замикає цикл. Професійний розвиток керівника закладу загальної середньої освіти є постійним перетворенням суспільного знання в індивідуальне і знову його трансформації в якісно нове суспільне знання.

Процес професійного становлення керівника закладу загальної середньої освіти відбувається шляхом розвитку його особистісних і професійних компетентностей, через засвоєння спеціальних професійних знань та педагогічного досвіду.

Для перетворення суспільного знання про управлінську діяльність у власне надбання керівника, має відбутись їх трансформація у його свідомості. В процесі такої трансформації на основі професійно-особистісних якостей керівника та його професійного досвіду знання набувають особистісного забарвлення. У системі післядипломної освіти України професійний розвиток керівників закладів освіти здійснюється шляхом курсової підготовки, самоосвіти та завдяки методичній роботі в міжкурсовий період.

Шляхом комплексного та системного аналізу наукових праць та законодавчих актів в яких висвітлюються питанням післядипломної педагогічної освіти можемо констатувати, що увага до підвищення кваліфікації керівних педагогічних кадрів зосереджується на: впровадженні інноваційних технологій їх професійного розвитку згідно з сучасними вимогами розвитку освітньої галузі; забезпеченні професійного розвитку керівників закладів освіти відпо-

відно до потреб реформування освіти; створенні освітніх програм курсів підвищення кваліфікації згідно з прийнятими державними стандартами; впровадженні сучасних інформаційних технологій, в процес підвищення кваліфікації; побудові індивідуальної освітньої траєкторії професійного розвитку тощо.

Характерною рисою сучасної післядипломної освіти керівників системи загальної середньої освіти є мобільність, швидке реагування на зовнішні зміни, актуалізація постійного професійного розвитку педагогічних працівників та керівних кадрів.

У закладах післядипломної педагогічної освіти для організації ефективного середовища професійного розвитку керівників закладів загальної середньої освіти розробляються та впроваджуються нові курси підвищення кваліфікації, застосовують нові сучасні форми та методи навчання тощо. Підвищенню професіоналізму керівників сприяє впровадження в системі післядипломної педагогічної освіти різноманітних форм навчання дорослих, зокрема рольові та ділові ігри, тренінги, проектна діяльність, метод кейсів тощо.

З метою оновлення змісту післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти особлива увага приділена питанню державних стандартів на основі яких розробляються і впроваджуються на курсах нові освітні програми підвищення кваліфікації керівників закладів загальної середньої освіти.

Початок широкомасштабної військової агресії російської федерації на Україну, постійні повітряні тривоги та обстріли значно ускладнили процес проведення очних форми підвищення кваліфікації. Особливо гостро ця проблема відчувається в закладах післядипломної освіти, що здійснюють свою діяльність поблизу районів ведення бойових дій, а також для тих регіонів України де науково-педагогічні працівники закладів післядипломної освіти та педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти змушені були виїхати за кордон або в іншу місцевість у зв'язку з тимчасовою окупацією росією певних українських територій. Зазначені виклики значно актуалізували застосування дистанційної форми навчання, яка стала ефективним інструментом збереження як науково-педагогічного потенціалу закладів післядипломної освіти так і допомогла продовжити неперервний процес професійного розвитку педагогічних працівників тимчасово окупованих територій та територій, що знаходяться в зоні бойових дій.

Тож вагомим напрямом інформаційного та науково-методичного забезпечення післядипломної освіти педагогічних працівників є використання Інтернет-ресурсів. Організація інформаційно-освітнього середовища, створює умови вільного доступу до інформаційних та освітніх ресурсів, телекомунікаційних мереж, навчання в online режимі тощо.

На інтерне-ресурсах педагогічні працівники, зокрема і керівники закладів загальної середньої освіти мають змогу ознайомитися з нормативно-правовими документами; методичною та науково-методичною літературою; інформаційними матеріалами з дисциплін; новими освітніми технологіями і методиками; науковими розробками тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що післядипломна педагогічна освіта покликана забезпечувати реалізацію державної політики з інноваційного розвитку системи освіти через ознайомлення педагогічної спільноти з освітніми інноваціями, наукового супроводу їх впровадження та залученням педагогічних працівників, в першу чергу керівників закладів освіти до активної участі в інноваційних процесах. Зазначене стає можливим лише за умови використання ефективних форм освіти дорослих та забезпечення їх професійного розвитку та психологічної готовності до постійно змінюваних потреб ринку праці.

Питання створення сприятливого середовища для професійного розвитку керівника закладу загальної середньої освіти в системі післядипломної освіти залишається актуальним і потребує подальших наукових розробок.

Список бібліографічних посилань

1. Про освіту: Закон України редакція від 02.07.2023 № 2145-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Про затвердження розвитку педагогічної освіти: Наказ міністерства освіти і науки від 16.07.2018 № 776 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
3. Про вищу освіту: Закон України редакція від 28.05.2023 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
4. Жорова І.Я. Теорія і практика розвитку професіоналізму вчителів природничих дисциплін у системі післядипломної освіти України (1940-і рр. XX – початок XXI ст.): монографія. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. 447 с.
5. Романенко М. Методологія та зміст сучасної післядипломної педагогічної освіти. Післядипломна освіта в Україні, 2007. № 1. С. 35–38.
6. Швидун В. Аналіз поняття «післядипломна педагогічна освіта» в контексті освітньо-інтеграційних систем: державно управлінський аспект. Держав-

не управління та місцеве самоврядування, 2013. Вип. 4(19). С. 89–97.

7. Професійний стандарт за професією керівник (директор) закладу загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf>.
8. Ціпан Т.С. Професійна компетентність сучасного вчителя. Інноватика у вихованні, 2016. №3. С. 174–184.
9. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / За ред. І.А Зязюна. Київ: Віпол, 2000. 636 с.
10. Сорочан Т.М. Розвиток професіоналізму управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Луганськ: Б.в., 2005. 43 с.
11. Олешко П.С. Структура професійної компетентності керівника навчального закладу у системі післядипломної педагогічної освіти. Інтернаука: міжнародний науковий журнал, 2017. № 2(1). С. 88–91.

References

1. Law of Ukraine On education dated February 7, 2023, No. 2145-VIII. Retrieved 23/05/2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukr.].
2. Order of the Ministry of Education and Science On approval of the development of pedagogical education dated July 16, 2018, No. 776. Retrieved 23/05/2023, from <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> [in Ukr.].
3. Law of Ukraine On higher education dated May 28, 2023, No. 1556-VII. Retrieved 23/05/2023, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukr.].
4. Zhorova, I.Ya. (2016). Theory and practice of developing the professionalism of science teachers in the postgraduate education system of Ukraine (the 1940s of the 20th century – the beginning of the 21st century). Kherson: Municipal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuing Education" of the Kherson Regional Council. 447 p. [in Ukr.].
5. Romanenko, M. (2007). Methodology and content of modern postgraduate pedagogical education. *Postgraduate education in Ukraine*, 1: 35–38 [in Ukr.].
6. Shvydun, V. (2013). Analysis of the concept of postgraduate pedagogical education in the context of educational and integration systems: a state management aspect. *State administration and local self-government*, 4(19): 89–97 [in Ukr.].
7. Professional standard "Head (director) of a general secondary education institution" (2021, September). Retrieved 23/05/2023, from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf> [in Ukr.].
8. Tsipan, T.S. (2016). Professional competence of a modern teacher. *Innovation in upbringing*, 3: 174–184 [in Ukr.].
9. Ziaziun, I.A. (Ed.) (2000). Continuing professional education: problems, searches and prospects. In Kyiv: Vipol. 636 p. [in Ukr.].
10. Sorochan, T.M. (2005). Development of professionalism of managerial activity of heads of general educational institutions in the system of postgraduate pedagogical education: Abstract of Doctor Science dissertation in Pedagogy. Luhansk: Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University. 43 p. [in Ukr.].
11. Oleshko, P.S. (2017). Professional competence structure of a manager of the educational institution in the system of postgraduate pedagogical education. *Inter-Science: International Scientific Journal*, 2(1): 88–91 [in Ukr.].

KUZMENKO Vasily

Doctor Sciences of Pedagogy, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Management of Education, Communal Higher Educational Establishment Kherson Academy of Continuing Education of Kherson Regional Council

POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION AS AN ENVIRONMENT FOR PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF HEADS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS: A MODERN ASPECT

Summary. *Problems.* Various scientific views on the problem of professional development of a head of a general secondary education institution as a manager of educational organizations have been analyzed. The content and essence of the concept of professional development of a head of a general secondary education institution have been clarified.

Conducted research gives reasons to claim that the professional development of a head of a general secondary education institution can be interpreted as an organized, purposeful and continuous improvement of the head's professional competencies in the process of postgraduate pedagogical education. That is, it is the process of the manager acquiring quantitative and qualitative indicators of professionalism.

The purpose of the article is to find out the essence of postgraduate pedagogical education in today's conditions as an environment for the professional development of heads of general secondary education institutions, to specify some particular features of the professional development of heads of general secondary education institutions during the martial law in the conditions of postgraduate pedagogical education.

Results. Scientific views of researchers on postgraduate pedagogical education have been studied. The analysis of such key components of the professional formation of a head of a general secondary education institution as "professionalization" and "professionalism" has been carried out. The interconnection between the development of professional and personal competencies of a head of a general secondary education institution and the growth of his or her level of professionalism in solving professional tasks have been studied. It is determined that professionalism is the result of the professional development of heads of general secondary education institutions.

The current state of postgraduate pedagogical education as an environment for the professional development of managerial pedagogical staff has been outlined, in particular, in the conditions of active hostilities and the temporary occupation of Ukrainian territories by the aggressor (the Russian Federation).

It is found that in the conditions of martial law, distance learning methods are more relevant in the organization of the process of postgraduate education of teaching staff, which is due to both the need to preserve the continuity of the professional development of teaching staff and the impossibility of organizing other training forms. Prospects for further scientific developments have been outlined.

Conclusions. The conducted analysis allows us to conclude that postgraduate pedagogical education is designed to ensure the implementation of the state policy on innovative development of the education system through the familiarization of the pedagogical community with educational innovations, scientific support for their implementation and the involvement of pedagogical workers, primarily heads of educational institutions, to actively participate in innovative processes.

The issue of creating a favorable environment for the professional development of a head of a general secondary education institution in the postgraduate education system remains relevant and requires further scientific development.

Keywords: professional development; head of education institution; secondary education institution; professionalization; professionalism; professional competence.

Одержано редакцією 25.05.2023
Прийнято до публікації 12.06.2023